

LIPP MÓNIKA

SZENT REMETÉK MINT A SZERZETESI ÉLET PÉLDAKÉPEI:
AZ EGRI IRGALMAS RENDHÁZ 18. SZÁZADI ABLAKTÁBLÁI
FR. HUETTER LUKÁCS TÓL

A betegápoló irgalmas szerzetesrend tagjai 1726-tól több mint két évszázadon át működtek Egerben. 1950-ben a rendet feloszlatták, intézményeiket pedig államosították. Egri épületegyüttesük 18. századi berendezésének rekonstrukciója, a szétszóródott műalkotások felkutatása mellett a műtárgyakat eredeti kontextusukban, a szerzetesek mindennapjainak, rendi előírások által meghatározott életének és tevékenységének ismeretében próbáltuk meg értelmezni.

1728. december 27-én nyolc szerzetes és két pap költözött be a rendházba, amely gróf Erdődy Gábor egri püspök (1715–1744) bőkezű támogatásával épült fel. A szerzetesek szobái eleinte a déli szárny, majd 1749 novemberétől a nyugati szárny emeletén voltak.¹ A rendi szabályzat szerint sem történelmi, sem világi képek nem lehettek a szobákban. Minden szobában legyen egy asztal egy székkal vagy karosszékkal, gyertyatartó és lámpás, egy ággyapjúmatracral és fejpárnával – olvasható az 1757-es szabályzatban.²

A szerzetesi cellák kertre nyíló ablakainak 18. századi, festett ablaktáblái fennmaradtak. Három pár ablaktáblán összesen tizenkét kép látható, amelyek szenteket ábrázolnak. Az ablaktáblák behajtva a szobákat díszítették. Eredeti helyükről – a nyugati szárny emeletének három egymás melletti szobájából – 1985-ben szerelték le őket a Dobó István Vármúzeum munkatársai.³ Restaurálásukat követően az egri Megyeházán a „Heves megye és Eger a XVIII–XIX. században” című kiállításban voltak elhelyezve, jelenleg a Dobó István Vármúzeum raktárában vannak.⁴

A faalapra készült olajfestmények (méretük egyégesen: 68 × 38 cm) többségén remeték láthatóak. A Szent Martinianus remetét ábrázoló kép esetében

a festő metszetelőkép alapján dolgozott: Johannes és Raphael Sadeler *Sylvae sacrae* (1593–1594) című rézmetszetsorozatának 16. számú képéről van szó (1–2. kép).⁵ Palesztinai Martinianus Cezáreában született a 4. század közepén, és szülővárosa közelében élt egy hegyen remeteként. Imádkozott, böjtölt, és csodatevő hírében állt, mert sok beteget meggyógyított. Feljegyezték róla, hogy egy Zoé nevű ravasz asszony menedéket kért tőle a barlangjában, majd bűnre csábította őt, amibe Martinianus bele is egyezett, de mielőtt a bűnt elkövette volna, Isten segítségével sikerült legyőznie bűnös szándékát. Ezután tüzet rakott, lábát a tűzbe rakta, és az iszonyatos fájdalom közben arról beszélt, hogy ha ezt a tüzet nem képes elviselni, akkor hogyan fogja majd a pokol örökké tartó tüzét kibírni, amit bűnéért megérdemel. Csábítója, Zoé asszony ezt a jelenetet látva megtért, majd egy betlehemi kolostorba vonult, önmegtagadó életet élt és vezekelt. Martinianus, miután meggyóna bűnét, elhagyta lakhelyét, és évekig egy sziklaszirten élt a tengerben. Itt kosarakat font, és bűnbánatot gyakorolt. Már hat éve élt a sziklán, amikor megmentette egy fiatal lány életét, aki egyedüli túlélője volt egy hajótörésnek. Átengedte neki a kunyhóját, majd a tengerbe vetette magát. Miután szerencsésen eljutott a szárazföldre, vándorútra kelt, szent helyekre zarándokolt, és végül Athénban halt meg 400 körül.⁶ Az egri ablaktáblán az a legendás esemény látható, amikor a hajótörést szenvedett lányt megmentette.⁷

Ugyanezen az ablaktáblán az alsó kép Egyiptomi Evagrius Ponticust ábrázolja, aki 345 körül született Pontusban, keresztény családban. Nazianzi Szent Gergely szentelte fel diakónussá (3. kép). Konstantinápolyban töltött éve alatt sok kísértésnek volt kitéve, majd beleszeretett egy férjes asszonyba, egy

előkelő tisztségviselő feleségébe. Emiatt aztán elhagyta a várost, és Jeruzsálembé ment. 383-tól az egyiptomi sivatagban élt egy szerzetesi közösséghez tartozva, és szigorú aszkéta életmódot folytatott. Írásaiban a szerzetesi élet ideáljával foglalkozott. Nyolc kategóriába sorolta a kísértéseket (a démonokat), amelyeket fel kell ismerni és le kell győzni, hogy a bűnt elkerülhessük. Egyiptomban hunyt el 399-ben vagy 400-ban. Bár nem avatták szentté, az aszketizmusról, az imádságról és a lelki életről szóló írásai nagy hatást gyakoroltak az utókorra.⁸

Az ablaktáblán Evagrius egyszerű kunyhójában, íróasztalánál ül egy fonott karosszékben, és egy nagy, nyitott könyvet tanulmányoz. A kunyhóban könyvek és irattekercesek veszik körül. Az egi festmény a *Solitudo sive vitae patrum eremicolarum* (1585–1586) című metszetsorozat 19. lapja után készült (4. kép).⁹ A rézmetszeten az is látható, hogy Evagrius egy szerzetesekből álló közösséghez tartozott, ahol mindenki egy-egy külön kunyhóban élt. Az egi ablaktáblán – valószínűleg a függőleges

1. Huetter Lukács: Szent Martinianus, 1749–1760 között. Fa, olaj. Az egi irlalmas rendház ablaktáblájának részlete

2. Johannes és Raphael Sadeler: Szent Martinianus, 1593–1594. Rézmetszet, papír

formátum miatt – nem szerepel sem a tájháttér, sem a többi remete.

Az ablaktábla párdarabjának felső képén Szent Venerius remete olvas egy könyvet egy hegyi barlangban, melyhez lépcsők vezetnek fel (5. kép). Itt is egy rézmetszet alapján dolgozott a festő. Johannes és Raphael Sadeler *Trophaeum vitae solitariae* című, 1598-ban kiadott metszetsorozatának 21. lapján a kép felét hidak, vízimalmok, sziklás táj és egy vár foglalják el, és ezeknek a motívumoknak a többsége a festményen is helyet kapott (6. kép). Venerius egyszerű és alázatos szerzetesként élt, társai azonban lenézték és megalázták, gúnyt űztek belőle. Venerius elhagyta a kolostort – előljárója engedélye nélkül –, és hat éven át remeteként élt Tivoli-ban. Szigorú aszkéta életmódot folytatott, bort nem ivott, és csak nyers táplálékot vett magához.¹⁰ 1000 körül hunyt el.¹¹

A második ablaktábla alsó képe szintén egy a világtól elvonultan élő remetét ábrázol, aki rongyos ruhában egy szegényesen összetákolt kunyhóban ül, és olvas. Előtte a földön egy feszület látható korpusszal. A kunyhó mellett vízesés, a kép háttérében, egy hegy tetején pedig kis kápolna van. A festmény Boetius Adams Bolswert (1585 körül–1633) *Sacra Eremus Ascetarum* (1619) című metszetsorozatának 22. lapja után készült, és a külföldi szakirodalomban Paulus Simplexnek nevezett Egyszerű Pál remetét ábrázolja.¹² Pál földműves volt, majd miután feleségét házasságtörésen érte, a pusztába ment, hogy remeteként éljen. Felkereste Remete Szent Antal (251 körül–356), aki azonban túl idősnek találta a már hatvanesztendő Pált, és el akarta küldeni. Pál kitartott elhatározása mellett, sokat imádkozott és böjtölt, kiállta a próbákat, amelyeknek Szent Antal alávetette. Hűséges és alázatos tanítványként mindenben engedelmeskedett mesterének. A fest-

mény háttérben látható vízesés és a hegyoldal a fákkal és a kápolnával pontosan követi Johannes és Raphael Sadeler *Sylvae sacrae* című – már említett – metszetsorozatának 26. számú lapját, amely Szent Brúnót, a karthauzi rend alapítóját ábrázolja.¹³

A harmadik ablaktábla felső képén sziklás tájban, fenyőerdőben egy remete áll egy feszület tövében, és elmélkedik, a kezében egy koponyával. Előtte a sziklán egy nyitott könyv látható. A fehér szakállú remete sisakot visel, barna ruhája alatt pedig páncélzatot. Valószínűleg Szent Vilmost ábrázolja a festmény, aki fiatal korában meglehetősen szabados és kicsapongó életet élt a hadseregben, majd megtérése után elzarándokolt Rómába és Jeruzsálembe. 1153-ban visszatért Európába, a kolostori életet azonban nem találta eléggé szigorúnak, ezért magányos remeteként élt Siena közelében egy sivár völgyben (Male Valle) egészen haláláig, 1157-ig. Önmegtágadó, bűnbánó, vezeklő életét sokan csodálták, és követői is akadtak, akik halála után megalapították a vilhelmitákat, egy remete szerzetesrendet.¹⁴

Az ablaktábla alsó képe egy csaknem teljesen ruhátlan, térdelő remetét jelenít meg: Szent Onufriust (7. kép). A festmény pontosan követi a *Solitudo sive vitae patrum eremicolarum* (1593–1594) című metszetsorozat 27. lapját (8. kép).¹⁵ A térdelő aggasztán jobbáiban egy rózsafüzért tart, testét csak egy levelekből készült ágycikkő és hosszú, fehér haja és szakállja fedi. Onufrius Egyiptomban, Théba közelében élt egy kolostorban, majd Keresztelő Szent János életpéldáját követve vonult a Théba melletti kietlen vidékre Felső-Egyiptomban. Éveken át szörnyű kísértésekkel viaskodott, de állhatóságával legyőzte ezeket. A kép háttérben ábrázolt datolyapálmák biztosították a magányos remete fő táplálékát, és a legenda szerint minden vasárnap egy angyal hozta el számára a lelki táplálékot: az oltári-szentséget. 400 körül hunyt el.¹⁶

A negyedik ablaktábla felső képe Assisi Szent Ferenc (1181–1226) stigmatizációját ábrázolja Al Verna hegyén. A ferences rend alapítója térdel, miközben az égen megjelenő keresztből csodálatos módon megkapja Jézus Krisztus öt sebéét (9. kép). Szent Ferenc előtt a sziklán nyitott könyv és koponya, csakúgy, mint Szent Vilmos remete előtt. A háttérben Leó testvér – Szent Ferenc rendtársa – olvas.

Szent Ferenchez hasonlóan Krisztus keresztjének megpillantása idézett elő gyökeres változást az ablaktábla alsó képén látható Egyiptomi Szent Mária életében is (9. kép). Mária Alexandriában volt utcanő, és csak kíváncsiságból utazott Jeruzsálembe a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepére. Hiába próbált bejutni a templomba, ahol a kereszt volt, egy láthatatlan erő újra és újra megakadályoz-

3. Huetter Lukács: *Evagrius Ponticus*, 1749–1760 között. Fa, olaj. Az egri irgalmas rendház ablaktáblájának részlete

4. Johannes és Raphael Sadeler: *Evagrius Ponticus*, 1585–1586. Rézmetszet, papír

ta. Nagyon megrémült, eszébe jutottak bűnei, és ekkor pillantott meg egy Szűz Mária-képet. Arra kérte az Istenszülőt, engedje meg neki, hogy megláthassa

5. Huetter Lukács: Szent Venerius, 1749–1760 között. Fa, olaj. Az egri irgalmas rendház ablaktáblájának részlete

6. Johannes és Raphael Sadeler: Szent Venerius, 1598.
Rézmetszet, papír

Krisztus kereszttjét. Egyúttal megígérte, hogy nem folytatja bűnös életét. Ezt követően már bejutott a templomba, ahol sírva imádkozott a kereszt alatt, majd meggyónt, áldozott és a pusztába ment, a Jordán folyón túlra. Az ablaktábla párdarabján ábrázolt Szent Onufrius remetéhez hasonlóan évtizedeken át a világtól elvonulva élt, imádkozott és vezekelt. Csak halála előtt egy évvel találkozott ismét emberrel. A képzőművészetben leggyakrabban azt a jelenetet ábrázolják Egyiptomi Szent Mária életéből, amikor az agg Zoszimosz apát – aki véletlenül talált rá – megáldoztatja.¹⁷ Az ablaktábla képen Mária térdelve járul szentáldozáshoz. Felsőtestét csak hosszú, fehér haja fedi.

Az ötödik ablaktáblán felül Madridi Szent Izidor (1070–1130) látható, aki egyszerű földműves volt (10. kép). A kép csodát ábrázol: Izidor reggel a szentmisén vett részt, miközben a szántóföldön angyalok végezték el helyette a munkáját. A kép előterében térdelve imádkozik Szent Izidor, a háttér két részre oszlik: a kápolnára, ahol misézik egy pap, és a szántóföldre, ahol két angyal szorgalmasan dolgozik.¹⁸

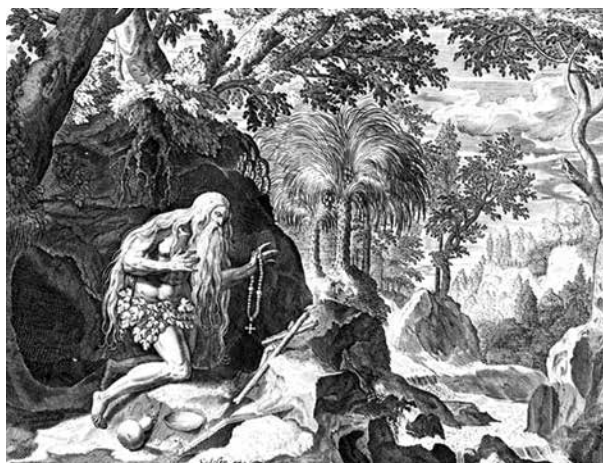
Az ablaktábla alsó képe Loyolai Szent Ignác (1491–1556) alakja került (10. kép). Ignác megtérése után, 1522-ben tizenegy hónapot töltött elmélkedéssel, imával és böjttel a világtól elvonultan Manrésában. Ebben az időszakban a legenda szerint Szűz Mária segítette, inspirálta Szent Ignácot *Lelki gyakorlatok* című művének megírása során.¹⁹ A festményen a szent egy lúdtollal a jobb kezében Szűz Máriára figyel, aki felhőben, holdsarlón jelenik meg neki, ölében a kisded Jézussal.

A hatodik ablaktábla szent életű remetéket ábrázol. Felül Mutius, akit a már említett *Solitudo sive vitae patrum eremicolarum* című metszetsorozat 9. lapja után festett meg a művész (11–12. kép).²⁰ A tájhátrteret a metszethez képest módosította: hoz-

7. Huetter Lukács: Szent Onufrius, 1749–1760 között.
Fa, olaj. Az egri irgalmas rendház ablaktáblájának részlete

záadott egy nagy feszületet és egy magas oszlopot szoborral a tetején, az erdőrésztletet a gyalog útra kelő remete mögött pedig teljes egészében elhagyta.

8. Johannes és Raphael Sadeler: Szent Onufrius, 1593–94.
Rézmetszet, papír

9. Huetter Lukács: Assisi Szent Ferenc stigmatizációja és Egyiptomi Szent Mária, 1749–1760 között. Fa, olaj. Az egri irgalmas rendház egyik ablaktáblája

A mezítlásas Mutius kezét a szeméhez emelve a horizontot szemléli. Egy beteg, haldokló remete meglátogatására indult, és még több órás út állt előtte, a nap azonban lemenőben volt. Csoda történt: a nap megállt, és addig nem ment le, amíg Mutius meg nem érkezett a beteghez.²¹

Az ablaktábla alsó festményéhez Johannes és Raphael Sadeler *Sylvae sacrae* című rézmetszet-sorozatának 23. számú lapja szolgált mintaképül, és Trieri Simeon remetét ábrázolja (13–14. kép).²² Simeon szerzetes volt egy sínai-hegyi kolostorban, de remeteként, egyedül szeretett volna élni. Elhagyta tehát a kolostort. Egy kevés élelmet, egy poharat, az evangéliumot és egy zsoltároskönyvet vitt csak magával, amit nagyon kedvelt. Útja során egy szikláról letekintve megpillantott egy kis sík területet, ahol zöldségek voltak elültetve szabályos rendben, és egy forrás is volt. Itt telepedett le.²³ A képen egy sziklaktól körülvevett, szépen megművelt veteményeskert előterében látható, amint imádkozik és elmélkedik.

Az ablaktáblák tizenkét olajképét az ecsetkezelés, a forma- és a színvilág alapján Huetter Lukácsnak tulajdoníthatjuk. A festmények egyrészt igen hasonlóak az egri irgalmas rendház refektóriumának lambériáját díszítő képeihez, másrészt a Prothocolumban – bár nem említik a szerzetesi cellák ablaktábláit – feljegyezték, hogy „Fre Luca Huetter” festette át a gyógyszerház ablaktábláit 1756-ban.²⁴ A pénztárkönyvben nem szerepel olyan adat, miszerint más festőnek fizettek volna ablaktábláért. Mivel a Prothocollum szerint a nyugati szárny emeleti szobái 1749-ben készültek el, Huetter Lukács pedig 1760-ban hunyt el, a képek az 1749 és 1760 közötti időszakra datálhatók.

Huetter az irgalmas rend tagja volt, 1754-ben tett fogadalmat Egerben. Festői munkásságát fennmaradt alkotásai mellett az egri rendház irataiból ismerhetjük meg. A rendház pénztárkönyvében többször szerepel, hogy lenolajat, vásznat vásároltak számára. Képzett festő volt: falképeket, olajfestményeket, oltárképeket, templomi zászlókat, kis papír szentképeket egyaránt készített. Gyakran használt fel rézmetszet előképeket (Rubens, Bartholomeus Spranger, Erasmus Quellinus). Androvics Miklós egri kanonok bőkezűen támogatta munkáját, és őt bízta meg az egri kispréposti palota falképeinek elkészítésével. Az egri szerviták részére Szent Peregryn képét festette meg, az egri ferences templomban két szignált mellékoltárkép látható tőle. Az erdőtelki templom Vizitáció-oltárképéhez ifjabb Pieter de Jode (1606–1674 után) rézmetszetét használta fel, amely az antwerpeni székesegyház triptichonján látható Rubens-festmény egyik változata.²⁵

Johannes (1550–1600) és Raphael Sadeler (1560/61–1628/32) említett metszetsorozatai Marten de Vos (1532–1603) antwerpeni festőművész képei után készültek, és Európa több nagyvárosában kiadták őket. A szent remeték ábrázolására az egri ablaktáblákhoz térben és időben is legközelebbi példa a szécsényi ferences templom, ahol 1744-ben Oszler Liborius ferences szerzetes készítette el a szentély stallumait. A két fennmaradt stallumon összesen huszonnégy, a templomban másodlagos elhelyezésben pedig további négy festmény van, amelyek remetét ábrázolnak. Az egri irgalmasok rendházában is felhasznált *Solitudo sive vitae patrum eremicolarum* és *Sylvae sacrae* című sorozatok mellett Gergely Ferenc festő az 1600-ban Velencében kiadott *Oraculum anachoreticum requies animae* című metszetsorozatból is dolgozott a szécsényi képek elkészítésekor. A festmények a stallumok felső sorában az ülések háttámlájára, az alsó sorban pedig a mellvédre kerültek.²⁶

A Sadeler testvérek metszetsorozatai Kelet-Európa más kolostoraiban is mintaképekül szolgáltak stallumok díszítéséhez. Lengyelország déli területein a 17. század közepén Pinczow egykori pálos templomában, Sandomierzben a bencés apácák templomában, majd a század végén a krakkói karmelitáknál készültek remetét ábrázoló festmények a stallumokra. Rytwiany kamalduli kolostorában faragott, aranyozott rátétekkel díszített keretben láthatóak a 18. század első negyedében készült festmények a stallumok ülésének háttámláján.²⁷

Az Egerben fennmaradt hat ablaktábla mindegyike remetét vagy olyan szenteket ábrázol, akik életük egy szakaszában remeteként éltek. Egyetlen kivétel van: Szent Izidor, a spanyol földműves, akit ugyanazon a napon, 1622. március 22-én avatott szentté XV. Gergely pápa, mint Loyolai Szent Ignácot.²⁸ A két szent ugyanarra az ablaktáblára került. A képek elrendezésének, csoportosításának vizsgálatával további összefüggések fedezhetők fel.

Evagrius remete az egri ablaktáblák egyetlen olyan szereplője, akit nem avattak szentté. Kortársával, a felette ábrázolt Martinianusszal közös vonása a világtól való elvonulás, a szegénység vállalása és az aszkézis. Élettörténetükben szerepel egy hasonló epizód: megkísérti őket egy nő. Evagrius és Martinianus ugyanazt a megoldást választják: el akarják kerülni a bűnre vezető alkalmat, és ezért inkább elköltöznek. Martinianus még arra is képes, hogy életét kockáztatva a tengerbe vesse magát. Evagrius a karrierjét és a nagyváros mozgalmasságát hagyja ott, és elvonul a sivatagba. Evagrius a kísértő gondolatok elleni küzdelemmel behatóan foglalkozik írásaiban.²⁹

A második ablaktáblán ábrázolt remeték – Egyszerű Pál és Venerius – különböző korszakokban és földrészekén éltek, de mindkettőjük életében fontos

10. Huetter Lukács: Madridi Szent Izidor és Loyolai Szent Ignác, 1749–1760 között. Fa, olaj. Az egri irgalmas rendház egyik ablaktáblája

11. Huetter Lukács: Mutius remete, 1749–1760 között.
Fa, olaj. Az egri irgalmas rendház ablaktáblájának részlete

szerpepe volt az engedelmességnek. Egyszerű Pált mestere, Remete Szent Antal többször is próbára tette az engedelmisségben: négy napon keresztül kellett Szent Antal ajtaja előtt tűző napsütésben állnia, szét kellett fejtenie a ruháját, majd újra összevarrni, napokig étlen-szomjan böjtölni. Pál zokszó nélkül hajtotta végre a legfurcsább parancsokat is.³⁰

Veneriust is egy szent útmutatása vezette rá az engedelmisség fontosságára. Szent Romuald, a karmalduliak rendalapítója, amikor Tivoliban találkozott a remeteként élő Veneriusszal, azt tanácsolta neki, hogy térjen vissza a kolostorba, amelyet hat évvel korábban elhagyott, és csak akkor folytassa a remeteéletet, miután erre már engedélyt kért és kapott az előljárójától.³¹

A harmadik ablaktáblán ábrázolt Szent Vilmos és Szent Onufrius remete életében csak az a közös vonás, hogy mindketten szerzetesként éltek egy ideig, majd a remeteséget, az aszkéta életmódot választották. Assisi Szent Ferenc és Egyiptomi Szent

12. Johannes és Raphael Sadeler: Mutius remete, 1585–1586.
Rézmetszet, papír

Mária egyaránt a Szent Kereszt felmagasztalásának napján láthatta meg a keresztet, és ez mindkettőjük életében olyan rendkívüli csoda volt, ami megrendítő változásokat idézett elő. Szent Ferenc élete végéig testén viselhette Krisztus sebeit, Mária pedig megtért, megbánta bűneit, és haláláig remeteként élt a pusztában. Egyiptomi Szent Mária és Szent Onufrius kortársak voltak, mindketten évtizedeken át a világtól elvonulva, imádságban, aszkézisben éltek, sok kísértést szenvedtek el, és csak haláluk előtt nem sokkal talált rájuk valaki, aki aztán eltemette őket. Ábrázolásuk is hasonló: mindkettőjüket általában ruhátlan aggastyánként jelenítik meg a képzőművészetben, testüket hosszú, fehér hajuk fedi.

Szent Vilmos és Assisi Szent Ferenc Itália területén éltek, néhány évtized választja el őket időben. Fiatalon katonák voltak, harcokban vettek részt, mielőtt megtértek, és Istennek szentelt életet éltek. Mindketten a radikális szegénységet választották, és hamarosan követőik is akadtak.

A harmadik cella ablaktábláján szintén egy szent rendalapító kapott helyet: Loyolai Szent Ignác. Assisi Szent Ferenchez és Szent Vilmoshoz hasonlóan ő is katonaként kezdte pályafutását. Változatos életéből az ablaktábla festménye egy csodát mutat meg: Szűz Mária segíti Szent Ignácot a munkájában, *Lelkigyakorlatok* című, máig nagy hatással bíró művének megírásában. Madridi Szent Izidor szintén égi segítséget kap: angyalok szántanak helyette, mialatt ő szentmisén vesz részt. A másik ablaktáblán Mutius remete a kötelességét teljesíti: egy beteg társához megy, hogy meglátogassa. Természetfeletti, csodás segítséget kap: a nap csak akkor nyugszik le, amikor ő már célhoz ért. Szent Simeon a pusztában szeretett volna élni minden emberi segítség nélkül. Isten gondoskodott róla: Simeon véletlenül rátalált egy szépen megművelt veteményeskertre és egy forrásra a sziklák között.

13. Huetter Lukács: Trieri Simeon remete, 1749–1760 között.
Fa, olaj. Az egri irgalmas rendház ablaktáblájának részlete

14. Johannes és Raphael Sadeler: Trieri Simeon remete, 1593–94. Rézmetszet, papír

Az egri irgalmas rendház celláinak ablaktábláin összesen kilenc szent életű remete látható. A képek jól illusztrálják a Kempis Tamás (1390–1471) Ágoston-rendi szerzetes *Krisztus követése* című könyvében leírtakat:

„Első könyv 18. fejezet: A szent atyák példája

Tekints a szent atyák eleven példájára, azokban tisztán ragyogott a tökéletesség és az istenfélelem: belátod majd, hogy milyen kicsinyesség, majdhogynem semmi az, amit mi cselekszünk. Jaj, mit ér az életünk, ha az övékhez hasonlítjuk?

Krisztus szentjei és barátai éhen-szomjan, fagyban, mezítelen szolgáltak Istennek; munkálkodva fáradhatatlanul, virrasztva, böjtölve, szent imádságban és elmélkedésben: üldöztetésben és gyalázatban. (...)

Ó milyen kemény és önmegtágadó életet éltek a szent atyák a sivatagban: hány és mily nehéz kísértést elviseltek; milyen gyakran zaklatta őket az ördög, milyen fáradhatatlan és buzgó imádsággal fordultak Istenhez, milyen szigorú böjtöket vállaltak, mekkora igyekezettel, tűzzel fáradoztak lelki haladásukon, mily kemény harcot viseltek vétkeik megtörésére, mily tiszta, egyenes szándékkal törekedtek Isten tiszteletére!

Nappal dolgoztak, éjszakánként hosszú imádságba fogtak, bár munka közben sem hagyták abba az elmélkedő imát. Minden idejüket hasznosan töltötték, minden óra rövidnek látszott előttük az Isten szolgálatában, és az elmélkedés édes örömeiben arról is elfeledkeztek, hogy testüket táplálják.

Lemondtak minden gazdagságról, méltóságról, hírnévről, barátról, rokonról: nem kívánták, hogy bármijük is legyen e világban; alig vették magukhoz azt is, ami életük fenntartásához szükséges volt. (...) Szegények voltak hát földieken, de nagyon gazdagok kegyelemben és erényben. (...) Magukat semminek tartották, e világ is lenézte őket, de

Isten szemében drágák és becsesek voltak. Az igaz alázatosságban meggyökereztek, számíthatás nélkül való engedelmességben éltek. (...)

Arra szánta őket Isten, hogy minden szerzetes példái legyenek, úgy volna rendjén, hogy az ő példájuk jobban ösztökéljen a jóban való haladásra, mint a sok lanyhái a hanyagságra.”³²

A remeték mellett szentté avatott rendalapítók is szerepelnek az ablaktáblákon. Kempis Tamás közvetlenül a sivatagi szent atyák után említi a szerzetesrendek alapítóit.

„Ó mekkora volt a buzgóság minden szerzetesben egy-egy szent szerzetnek alapítása idején. Milyen őszinte belső odaadással imádkoztak, hogy versengtek az erények gyakorlásában, mily kemény fegyelemben éltek: hogy kivirágzott mindenkiben a tisztelet és az engedelmesség a mester törvénye alatt. (...)

Bárcsak tebened egészen ki ne aludnék az erényekben való gyarapodásnak vágya: hisz annyi istenfelő ember sok szép példája áll előtted.”³³

Istenes Szent Jánosra (1495–1550), az irgalmasok alapítójára is jellemző volt a remeték askézise, szegénysége, az éjszakai ima és a szigorú böjt. A szent „valóban a sivatag régi szent remetéihez hasonlít, önmegtágódását illetőleg. Mindazt, amit ezek távol a világtól és annak csábításaitól gyakoroltak, ő azt a világban és ennek babilóniai kísértéseiben valószínűsítette meg”.³⁴

Az imádság közben ábrázolt szentek példája arra is figyelmeztette a kolostor lakóját, hogy a cella nem egyszerűen csak egy hálósoba, hanem az egyéni ima, a csendes elmélkedés, az Istennel való személyes kapcsolat elmélyítésének helye a szerzetes életében. Kempis Tamás azt tanácsolja:

„Zárd magadra az ajtót, hívd magadhoz Jézust, akit szeretve szeretsz.

Maradj vele celládban: mert máshol nem találhatsz akkora békességet.”³⁵

A szent remeték világtól elvonult, magányban eltöltött életét a városban élő szerzetes a cellájába visszavonulva képes követni. A cella fontos szerepét a 11. századi misztikus író, Damjáni Szent Péter (1007–1072) fogalmazta meg a legszebben *A remete élet dicsérete* című munkájában.

„Ó cella, a lelki gyakorlatok csodálatos műhelye, (...) Te teszed a tiszta szívű embert alkalmassá Isten szemlélésére. (...)

Ó cella, a szent katonáskodás sátora, győztes hadsereg fegyvertára, Isten tábora, (...) Isteni csaták színhelye, lelki küzdőtér, angyalok látványa, kemény harcosok gyakorlótere, ahol a lélek a testtel csap össze. (...)

A cella Isten és az emberek, a tettben élők és a mennyeiek találkozásának helye. Ide jönnek ugyan-

is a menny polgárai, hogy az emberrel beszélgesse- nek. (...)

A cella a tanúja annak, amikor a szív lángol az isteni szeretettől, és a tökéletes áhítat állhatatosságával Isten arcát keresi. (...)

Ó cella, a lélek biztos lakóhelye. (...) Te vagy a böjt és a virrasztás dajkája, a türelem őre, a legtisztább egyszerűség mestere.

Te el tudod vezetni az embereket a tökéletesség csúcsára, és fel tudod őket emelni a tökéletes élet-szentség ormára.”³⁶

Az ima és a munka („Ora et labora”) a szerzetesi élet két alappillére. Madridi Szent Izidor – az ablaktáblák egyetlen olyan szereplője, aki nem volt sem szerzetes, sem remete – munkája és kötelességei mellett mindennap szánt időt az imára és a szent-

misére. A tevékenység (vita activa) mellett a szemlélődést (vita contemplativa) sem hanyagolta el.

A hat ablaktáblán megfestett tizenkét jelenet tehát szorosan kapcsolódik a szerzetesi életformához. Nem csupán dekorációként szolgáltak, hanem nyilvánvalóan didaktikus, példát adó szerepet töltek be: hogyan lehet a mindennapok és a lelki élet nehézségeit leküzdeni, Istenre figyelni és szentté válni.

Az ablaktáblák mellett még számos érdekes témát tartogat az egri irgalmas rendi kórház málló vakolatú, felújításra szoruló épülete a helytörténet, a 18. századi képzőművészet, de a gyógyítás története vagy a szociológia iránt érdeklődő kutatók számára is.

JEGYZETEK

1 Prothocollum seu Actorum et Factorum Conventus Agriensis Fratrum Misericordiae ad Sanctum Iosephum a die 8va Mensis Octobris Anno 1726. Eger, Heves Megyei Levéltár (HML) XII-6/29. (A továbbiakban: Prothocollum)

2 Die Regel des heiligen Vaters Augustini Nebst denen Satzungen des Ordens des heiligen Joannis De Deo. Wien 1757, 56.

3 „Amikor 1985-ben leszereltük és beszállítottuk az ablaktáblákat a Dobó István Vármúzeumba, meggyőződhattünk arról, hogy 18. századi vasalással és csapszegekkel készültek.” Lengyel László: Az egri irgalmasok refektóriumának története és ikonográfiája. Szakdolgozat az ELTE BTK Művészettörténet Tanszékén. 1986, 63, 80. jegyzet.

4 Cs. Schwalm Edit: Eger Megyeháza – Börtönépület. (Tájak – Korok – Múzeumok Kiskönyvtára 507.) Budapest 1995, 12–13. Az erősen szennyezett állapotú ablaktáblák restaurálása 1993-ban készült el. A kovácsoltvas részletekről eltávolították a fehér átfestést. Az ablaktáblák eredeti színe szürkészöld volt. A restaurálást Hoós Mariann, Kázik Márta, Lente Miklós és Szentkirályi Miklós végezték. (Restaurálási beszámoló. Budapest 1993.) A beszámólót Bán Beatrix restaurátor bocsátotta rendelkezésemre.

5 Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca. 1450–1700. Volume XXI. Aegidius Sadeler to Raphael Sadeler II. Text. Ed.: Karel G. Boon. Amsterdam 1980, 240–242; Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450–1700. Volume XLIV. Maarten de Vos. Text. Ed.: Dieuwke de Hoop Scheffer. Rotterdam 1996, 206–210. Reprodukció: Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts 1450–1700. Volume XLVI. Maarten de Vos. Plates, Part II. Ed.: Dieuwke de Hoop Scheffer. Rotterdam 1995, 73–77. Szent Martinianus: 75, 1010. kép.

6 Vogel Máté: Szentek élete. I. Kalocsa 1866, 150–152; Alban Butler: The Lives of the Fathers, Martyrs and Other Principal Saints. II. February. Dublin 1866, 132–134.

7 Engelbert Kirschbaum Hrsg.: Lexikon der christlichen Ikonographie. VII. Rom–Freiburg–Basel–Wien 1974, 582.

8 Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus. Ford.: Robert E. Sinkewicz. Oxford 2003, xvii–xxxiv; David Brakke: Demons and the making of the monk: Spiritual combat in early Christianity. Cambridge, MA 2006, 48–77; Evagriosz Pontikosz két fontos írása (A szerzetesi élet alapjai, A nyolc bűnös gondolatról Anatóliához) magyar fordításban: Vanyó László: „Legyetek tökéletesek...” Tanulmányok a keresztény aszkézis történetéhez, a szerzetesség kialakulásáig. Budapest 1992, 264–272.

9 Hollstein's XXI. i. m. (5. j.) 147–149. Hollstein's XLIV. i. m. (5. j.) 203–206. Reprodukció: Hollstein's XLVI. i. m. (5. j.) 68–72, Szent Evagrius: 71, 983. kép. Lengyel László szerint a festményen „Szent Jeromos (?)” látható. Lengyel i. m. (3. j.) 99.

10 Peter Damian: Life of St. Romuald of Ravenna. In: Thomas Head Ed.: Medieval Hagiography. An Anthology. New York 2001, 303. A metszetsorozat: Hollstein's XXI. i. m. (5. j.) 242–244; Hollstein's XLVI. i. m. (5. j.) 78–82, Szent Venerius: 82. 1045. kép; Hollstein's XLIV. i. m. (5. j.) 209–212. Lengyel László szerint a festményen Szent Elek látható. Lengyel i. m. (3. j.) 99.

11 Johann Evangelist Stadler – Franz Joseph Heim – Johann Nepomuck Ginal Hrsg.: Vollständiges Heiligen-Lexikon. 5. Band. Augsburg 1882, 658.

12 A metszetsorozat Abraham Bloemaert (1564–1651) festményei után készült. 1619-ben a jezsuita Heribertus Rosweyde (1569–1629) megrendelésére adták ki Antwerpenben. Ebben és a későbbi kiadásokban is olvasható Egyszerű Szent Pál élete. Heribertus Rosweyde: Vitae Patrum Oder Leben der Vätter. Németre fordította: Matthaeus Rottler. Augsburg 1735, 812–814. Lengyel László szerint „Remete Szent Antal (?)” látható a képen. Lengyel i. m. (3. j.) 99.

13 Lásd 5. jegyzet. Reprodukció: Hollstein's XLVI. i. m. (5. j.) 77, 1020. kép.

14 Butler i. m. (6. j.) 116–119; Engelbert Kirschbaum Hrsg.: Lexikon der christlichen Ikonographie. VIII. Rom–

Freiburg–Basel–Wien 1976, 607–612. Lengyel László szerint Szent Eustach látható a képen. *Lengyel* i. m. (3. j.) 98.

15 Lásd 9. jegyzet. Reprodukció: Hollstein's XLVI. i. m. (5. j.) 72, 991. kép.

16 *Alban Butler: The Lives of the Fathers, Martyrs and Other Principal Saints. Volume VI. June. Dublin 1866, 173; Schütz Antal* szerk.: Szentek élete az év minden napjára. II. Budapest 1933, 287. Lengyel László szerint Remete Szent Pál látható a képen. *Lengyel* i. m. (3. j.) 98.

17 *Incze Dénes: A szentek élete: az esztendő minden napjára. 4 – Április. Szeged 1999, 45–46; Puskely Mária: Keresztény szerzetesség: történelmi kalauz. II. Budapest 1995, 624–626.*

18 *Schütz* szerk. i. m. (16. j.) 157–160.

19 *Joseph de Guibert: The Jesuits: Their Spiritual Doctrine and Practice. Chicago 1964, 116, 166.*

20 Lásd 9. jegyzet. Reprodukció: Hollstein's XLVI. i. m. (5. j.) 69, 973. kép. Lengyel László szerint Szent Rókus Rómába érkezése látható a képen. *Lengyel* i. m. (3. j.) 99. Ugyanez a tévedés: Egyház, tudomány, művészet. Ezeréves az Egri Egyházmegye. Kiállítás a Dobó István Vármúzeumban július 2. – szeptember 26. Szerk.: H. Szilasi Ágota. Eger 2004, 15.

21 *Franz Ehmig: Neue Gleichnisse, Beispiele und Erzählungen über die katholischen Glaubens- und Sittenlehren für Religionslehrer, Prediger und Katecheten. Regensburg 1869, 689.*

22 Lásd 5. jegyzet. Reprodukció: Hollstein's XLVI. i. m. (5. j.) 76, 1017. kép. Tévesen Remete Szent Antal ábrázolásának tartják ezt a képet: H. Szilasi szerk. i. m. (20. j.) 15.

23 *Joseph François Bourgoïn de Villefore: Les vies des SS. Peres des deserts d'Occident. II. Paris 1721, 87–88.*

24 Prothocollum HML XII–6/29. A refektórium lambériájának festészeti díszítése kapcsán említi először az egri irgalmas rendház Prothocolluma „szent rendünk festőjét”, Huetter Lukácsot 1753-ban.

25 *Szmrecsányi Miklós: Eger művészetéről: tanulmányok és jegyzetek a hazai barokk történetéhez. Budapest 1937, 45, 48, 49, 68, 86, 202; Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században. Budapest 1955, 224; Voit Pál: Mesterek adattára. In: Dercsényi Dezső – Voit Pál szerk.: Heves megye műemlékei I. (Magyarország műemléki topográfiája VII.) Budapest 1969, 303–426: 342–343; Lengyel i. m. (3. j.); Lengyel László szerk.: Az egri képtár. Katalógus. Eger é. n. [2008] 204–205; Lipp Mónika: Az egri irgalmasrendi kolostor, templom és kórház XVIII. századi berendezése. Doktori disszertáció. ELTE BTK Művészet-történet és Művelődéstudományok Doktori Iskola. Budapest 2012.*

26 *Petneký Áron: Sacra Eremus. A szécsényi ferences templom stallumainak ikonográfiájához. In: Praznovszky Mihály – Bagyinszky Istvánné szerk.: Gazdaság és mentalitás Magyarországon a török kiűzetésének idején. Szécsény, 1985. december 3–4. Discussiones Neogradientes 4. Salgótarján 1987, 208–218.*

27 Uo. 209.

28 *Schütz* szerk. i. m. (16. j.) 160.

29 Lásd 8. jegyzet.

30 *Rosweyde* i. m. (12. j.) 812–813.

31 *Damian* i. m. (10. j.) 303.

32 *Kempis Tamás: Krisztus követése. Ford.: Jelenits István. Budapest 1988, 49–51.*

33 Uo. 51–52.

34 *Luciano del Pozo: Istenes Szent János élete. Vác 1932, 176–180.*

35 *Kempis* i. m. (32. j.) 62.

36 *Damjáni Szent Péter: Dominus vobiscum. XIX. fejezet: A remete élet dicsérete. In: Puskely Mária: Ezer év misztikájából. Budapest 1990, 55–57.*

Huetter Lukács műveiről Kenéz Pál fényképésznek a restaurálási beszámolóhoz készített felvételeit közöljük, amiért e helyütt is köszönetet mondunk.

HOLY HERMITS AS EXAMPLES OF MONASTIC LIFE

18TH CENTURY WINDOW SHUTTERS BY BROTHER LUCAS HUETTER FOR THE EGER CONVENT OF THE HOSPITALLER ORDER

The order of the hospitaller brothers of St John of God worked in Eger from 1726 to 1950. One of them, brother Lucas Huetter (+1760) adorned the window shutters of the monastic cells with paintings between 1749 and 1760. The oil paintings are equally 68×38 cm. The painter in Eger used for his pictures the late 16th century print series by Johannes and Raphael Sadeler made after the works of Antwerp painter Marten de Vos (1532–1603) (titles of the series: “Solitudo sive vitae patrum eremicolarum”, “Sylvae sacrae” and “Trophaeum vitae solitariae”). The twelve scenes on the six window shutters are tightly connected to the monastic way of living. In the first pair of shutters Martinianus and Evagrius exemplify triumph over temptation. The second pair (St Venerius and St Paul the Simple) stresses the importance of obedience. The saint hermits (St Mary the Egyptian, St William of Maleval and Onuphrius) and St Francis of Assisi are paragons of poverty, asceticism and self-denial. The saints on the window shutters of the third cell (St Ignatius of Loyola,

St Isidore of Madrid, the hermits Mutius and Simeon) all receive celestial help for the execution of their tasks.

In “The Imitation of Christ” Thomas à Kempis presents the holy hermits and sainted founders of the orders as examples to be imitated by the monks and all God-fearing people. The window shutters in Eger did not merely serve as decoration for the cells but filled clearly didactic, exemplary roles: how to overcome the difficulties of the everyday life, to keep focused on God and to become a saint.

LIPP MÓNKA PhD, művészettörténész / art historian, Egri Főegyházmegye / Archdiocese of Eger, H-3300 Eger, Széchenyi u. 5. lippmonika.maria@gmail.com

Kulcsszavak: irgalmas rend, Eger, remeték, rézmetszet, barokk, Istenes Szent János, ablaktábla, Huetter Lukács / *Keywords:* hospitaller brothers, Eger, hermits, engraving, Baroque, Saint John of God, window shutter, Lucas Huetter